

ráról, sem a többi színházakról, sem senki olyanról, aki valamit számít, akkor mindent szabadon közzétehetek, két vagy három ellenőr szorgos felügyelete alatt”.

Mi sem természetesebb annál, hogy ennek a darabnak előadását nem engedélyezték. Mikor azután mégis színpadra került, nem utolsó sorban igen magas állású személyek közbenjárására, mindenki érezte, hogy ez valami egészen újat jelent. Valóban, a Figaro házasságának nyilvános előadása a forradalom első sikere, 1784-ben.

A polgárság elégedetlenségéhez, a parasztság általános nyomorához hatalmas gazdasági válság járult az *États Généraux* összehívásának évében, 1789-ben, amelyet az Angliával kötött kereskedelmi szerződés és a rossz termés idézett elő. A királyság engedett a nyomásnak, de rögtön vissza akarta vonni a reformokat. A városi munkanélküliek, az éhező kisemberek tizezrei rohamcsapatokba tömörültek és a Harmadik Rend képviselői azon vették észre magukat, hogy hadseregük van. Az elhuzódó tárgyalásokat a nép meguntta és cselekedett — így történt, hogy 1789 július 14-én a párizsi tömegek megostromolták és lerombolták a kényuralom gyülölt jelképét: a Bastillet. *(Csehi Gyula)*

TABARANT: 1789 JULIUS 14

Tabarant *Virradat* című könyvének utolsó fejezetét közöljük a következőkben. Ez az 1893-ban megjelent regény, melyet szerzője az idén, a francia forradalom 150. évfordulója alkalmából átdolgozott kiadásban jelentetett meg, egyik igen érdekes téméke a forradalom éveit tárgyaló szépirodalomnak. Tabarant, a külvárosi Párisnak és a város történetének kitűnő ismerője regényében a Bastille falai körül elterülő Saint-Antoine negyed szatócsainak, mesterembereinek és munkásainak emelt emléket. Az ő életükről, szenvedéseikről, gondolkodásmódjukról és az 1789-es eseményekben játszott hősies szerepükről mesél zamatos népi nyelven, amit a kor nagy ábrázolóinak: Merciernek és a különönc Rétif de la Bretonne-nak műveiből s a ma is élő népnyelv tanulmányozásából alakít. Az itt következő rövid, önálló rész a könyv két nagy erényét érzékelteti: a kisemberek világának életteljes ábrázolását a nagy történelmi események sodrában és a francia nép nemes hagyományainak a művészi ujjátelemtés eszközével való ápolását.

Es ime, vége szakadt minden türelemnek és a düh rázza, forralja, ragadja magával a fellázadt Párizs mindig tettekre kész ijesztő tömegeit. Száz-ezer ember tapodja most a bástyák és a place Saint Antonie kövezetét és a zsvaj viharos üvöltése fölé egyetlen uralkodó kiáltás emelkedik: „A Bastillehez!” Az Összefogás nagy kiáltása ez, melyet ugyanabban a pillanatban, mint valami titokzatosan megállapított jelszót, az egész város hallat. „A Bastillehez! A Bastillehez!” A nép már nem elégszik meg azszal, hogy kézben tartja a fegyvert, használni akarja és most rohamra indul. Ki merné azt ajánlani a lándzsás embereknek, hogy tegyék le lándzsáikat és a puskás férfiaknak, hogy dobják el lóporos szaruikat?! Bár a Bizotmány, melyet megijesztett a felhívására hirtelen előtűnt polgárhadsereg, ellenkezett, a választók és a kerületi vezetők fejükbe vették, hogy a Bastille hadianyagának kiadatását követelik és a tömeg elkeseredettsége annyira merésszé tette őket, hogy a várat haladéktalanul birtokba akar-

ták venni. Nem hivta-e ki maga ellen Párizs dühét a nyomorult de Launay a népre szegzett és mészárlásra kész ágyuival? Hirtelen az a hír terjed el, hamis vagy igaz, ki tudja, hogy a két felvonó hid között rálöttek egy polgári küldöttségre és erre azonnal eldőrdültek az első puskalövések. Dühödő hangok átkozták az árulást és bosszút követeltek. Párizs megindult és úgy közeledett futólépésben a Bastillehez, mint valami tüzvész helyéhez. A Bastillehez, a Bastillehez! A céhek kiosztották a fegyvereket, amiket szekérszám hoztak az Invalidusok kifosztói. A francia Gárda-regiment néphez csatlakozott katonái beállították ágyúikat és előkészítették a kanócot. Néhány perc múlva már nyüzsg-pezség az ostromló sokadalom! A Palais-Royal lángoló forradalmárai mindenütt ott vannak, kardjuk villog a napfényben, szüntelenül éljenzik a Nemzetgyűlést és szabadságot és ez az ifjuság olyan lobogó lánggra lobbantja a szíveket, hogy még a Guéméné-sikátor és a Petit-Musc-ucca szatócsai is előbujnak gyáva óduikból és bátor harcra készülnek. A Bastillehez!, a Bastillehez! A boulevard másik végén, ahol érdeklődő nézőkként divatos ruhájú asszonyok támaszkodnak a terraszokhoz, a Harmadik Rend formaruháját viselő férfi (minden bizonnyal Párizs egyik képviselője) polgári ruhás férfiak számos csapatát vezeti, Beaumarchais palotája előtt serfőzdei munkások kísérik Santerre mestert, aki híres lován kocog. Hintók ácsorognak, kifogott lovaik a nép tüzérégeinek szolgálatába lépnek. A Bastillehez, a Bastillehez! A rue Amelot körül céhdalokat éneklő lakatosok és kovácsok sorakoznak. A la Roquette apácakolostor fala mellett az asztalos, tükkörkészítő, kéknyomó és gyertyaöntő munkások tömegei gyülekeznek. A rue de Charenton a Saint-Marceau negyed csőcselékét hömpölygeti — vízfordókat, kuttisztítókat, vándorzenészeket, uccai árusokat, marhahajcsárokot. Gyérünk, emberek a Bastille felé! A fatelepek csapatai a legrövidebb uton vágnak át, a Contrescarpeon keresztül ütemesen lépve, mintha mulatozásra indulnának. És a Saint-Antoine ut végéről befordulnak a sorompókon túli tetvesek, rongyos és bűzös csavargók, akiknek számlájára szokták írni minden lopást és minden gyilkosságot. Tegnap és az éjjel az őrjáratok szétszörték néhány kóborló csapatukat, de most megérezték a puskaporszagot és az nem lehet, hogy az ő fütyköseik nélkül folyék itt a harc. Már jó régen döglődnek ők, a nyomorúság mesterségeinck örökösei és az elkallódott külvárosok troglodytái ez a söpredék, amely nagy perköltsegek nélkül látja el a hóhért munkával. A Bastillehez! Minden ordítás ezt a visszataszító börtönt fenyegeti, ezt az irdatlan öslényt, amelyet bűzös sáncainak s hűgyos falainak kettős vértje mögött, madárkákkel teli fák és virágok csodája igyekszik kevésbé gyászossá tenni. A sápadt égre keményen rajzolódnak ki a tornyok körvonalai; a lőréséből bronz-fejek tekintenek le a felkelés végtelen nyüzsgésére. A Bastillehez! A Bastillehez! Az udvarokat már elárasztották. Vakmerő legények már megmászták az őrházak tetejét. Mozgékony koldusok a sáncokba ugranak. Az Arzenál felől hosszú létrákat cipelő emberek érkeznek és készülődnek arra, hogy átmenjenek Montbarrey herceg kertjén. A Bastillehez! A Bastillehez! Jacques Sandrin is idejött; egy alacsony falhoz támaszkodik és ujja a puskája ravaszán. Itt az óra, amelyre oly sokáig várt, az óra, amikor a Harmadik Rend az uccán száll szembe a kényuralom védelmezőivel. Vajjon az arisztokraták, akik a Nemzetgyűlésen elvesztették játszmájukat, győzni fognak e itt? Körülötte összes szomszédjai: Valippon, Auriol mester, Pier-

re, Cuisery, az ordító Chappaz. Csak Mailloche, az öreg takács maradt otthon, seramivel sem törődve és szorgalmasan dolgozva szövőszékénél. Egy kiáltozó csoport közepén Lhenry veszélyesen forgatja pikáját és esküdjök, hogy megsétáltatja öklét a gaz de Launay pofáján. Óh, az átkozott versaillesi arisztók, akik azt hitték, hogy egyből lenyelik a párizsi békákat! A Bastillehez! A Bastillehez! A Bastillehez! Le a pokoli épülettel, melynek árnyéka ránehezedik a külváros bejáratára! A Bastillehez!

A külvárosi utak kereszteződését öt ágyu védi, a tüzerek szabadon tartják a teret és visszakergetnek mindenkit, akinek nincsen keresnivalója ezen a támadó vonalon: a fegyvertelen férfiakat, a gyerekeket és komaaszonyok csoportját: Bouteculotnét, Pécolatnét, Audéoudnét, Beriquetnét, mind a nyávogó vénasszonyokat. Lamour apró, az öreg paraszt, mozdulatlanul áll a „Zenélő számár“ korcsmának falához támaszkodva, mintha a régi idők szobra lenne. Vejének intése ellenére megkísérelte ma is elvándorogni a Bastille falánál levő padhoz, ahol a többi öregekkel sütkérezni szokott, de nem jutott túl a sarkon és ott áll, bármit is mondjanak, sóbálványá válva a világvégnek ezen látványa előtt. A Bastillehez! A Bastillehez! Ha a Bastille leomlik, nem jelenti-e bukása Párizs győzelmét, a szabadság kikívását, a nép diadalát és a Nemzetgyűlés tettcinek végső szentesítését? A Bastillehez! A Bastillehez! Megkezdődött a tánc, az ágyú dörög és bömbölése ijesztő visszhangban verődik vissza. A golyóbisok rést fognak törni a lázadó Harmadik Rendbe! A dühös gyülekezés tovább folyik. A minden kereskedő negyed felé nyitva álló rue Saint Antoine hullámokban önti a polgárságot, amely magával sodor mindent, maga mellé kényszeríti a mesteremberek nyugtalanító tömegét, a munkások hatalmas és engedékeny sokaságát, amely úgy indul rohamra, mintha munkába hívták volna. A külvárosok tovább is küldik kiéhezett csapatait, melyek nekiszabadított harmok topogásával ereszkednek le: fekete, szőrös férfiak, viharvert arcú asszonyok és az anyjuk rongyaiba kapaszkodó csontvázszerű porontyok. A Bastillehez! A Bastillehez! Ez a kiáltás hangosabb, mint az ágyudörgés, a hazafiak még a várfalak alatt is ezt ordítják teli tüdővel, puskájukról is megfélelkezve. Mintha ez a kiáltás félelmetesebb lenne a fegyvereknél, mintha hallatára, varázserőnek engedve, magától összeomlana a nyomor és elnyomatás jelképének, ennek a hűbéri szörnynek mind a nyolc fekete tornya.

1789. A GAZDASÁGI ELŐZMÉNYEK

A 15., 16. és 17. század folyamán Európa legtöbb államában a *feudalizmus* volt az uralkodó társadalmi forma. A parasztnak ebben a korban még maradt némi ideje arra, hogy a nagybirtokos arisztokrata hűbérurak birtokain végzett robotmunkán kívül saját kunyhója körüli telkét vagy pár hold földjét is megművelhesse és állatait a köztulajdonban levő „köz-ségi legelőre“ kihajtsa. Saját termékeinek egy részét azonban a hűbérurnak be kellett szolgáltatnia. Ugyanebben a korszakban a városokban a *céhrendszer* volt legelterjedtbb formája az ipari termelésnek, melynek törvényes előírásai az egyes kézműiparokban a képesítés megszerzését (a mesterré avatást!) erősen megnehezítették, az alkalmazható segédek számát pedig korlátozták. Így ebben az időszakban Franciaországban is a sa-